

נא לשמור על קדושת העלון
אין לקרוא בשעת התפילה.
מומלץ לקרוא בשולחן שבת!

או צרות הפרשה

פרשת "משפטים"

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" [כא, א]. התקווה שהתממשה...

"אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עימם. מן השמים השמעתם קולך, ונגלית עליהם בערפלי טוהר... בהגלותך מלכנו על הר סיני, ללמד לעמך תורה ומצוות" – כך מתחיל תיאור מעמד הר סיני בתפילת "שופרות" שבראש השנה. המעמד הנשגב והמרומם, החרות לנצח בתודעת העם, מעמד מתן תורה, "ללמד לעמך תורה ומצוות". וכבר היה להם מושג מה על מהותן של המצוות, הלא על כמה מהן נצטוו לא מכבר, במרה: ידעו שיש מצוות מרוממות, כיום השבת. ידעו שיש דיני טהרה, כמצוות "פרה אדומה". ידעו שיש מצוות כיבוד אב ואם, שהוקש כבודם לכבוד המקום. במתיחות המתינו לפירוטן של המצוות, שש מאות ושלוש עשרה מספרן. והפירוט החל מיד לאחר מתן תורה, בפרשתנו. ובמה בחרה התורה להתחיל? בהענשת רוצחים, עונש מכה הוריו, ועונשם של גנבי דם, סוחרי נפשות. דינם של בריונים המכים עד מוות. והלאה – חיובו של הכורה בור וגורם בכך נק לרכוש הזולת. בעונשו של אדם המאפשר לרכושו להזיק, ועונשו של מבעיר אש בלא השגחה. והלאה – להיות רגישים לרגישות הזולת. לא לצער גר. יתום, אלמנה. עניים. לא ליטול שוחד, לא להעיד עדות שקר.

דינים פשוטים, אנושים, אלמנטריים. דינים של כל חברה מתוקנת, מסודרת, מהוגנת. כלום אלו הן המצוות הראשונות שיש להשמיען? מצפים היינו לשמוע דיני עבודת ה', תפילה וקרבות, דיני מועדים מקודשים, או מצוות נשגבות כתפילין וציצית. והנה, מתקדמת התורה בדיני 'לא תעשה', באיסורים ועונשים. ולא באיסורים חמורים כחילול שבת ועבודה זרה, או איסורי עריות. לא במאכלים אסורים, איסור גילוח בתער ולבישת שעטנו. במקום כל אלו, פותחת התורה באיסורים "פשוטים" ומערכת עונשים אלמנטרית, בסיסית: הענשת רוצחים וגנבים, דינם של בריונים ומועלים, איסור עדות שקר והטיית דין. האם לא זקפו בני ישראל גבה, האם לא שאלו: זהו! כלום לשם כך היה המעמד המרומם, וניתנה התורה? והשאלה הנוקבת מכולן: על דינים אלו נסובה ההקדמה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ודרשו חז"ל: "לפניהם, ולא לפני עובדי כוכבים". ומאד יפלא: האם אי אפשר למצוא קובץ דינים כאלו אצל העמים, עונש הרוצח והאלים, הגנב והמועל?! דיני ציצית ותפילין, מצה ושופר – איסורי טריפות וטבל, שעטנו וערלה – ייחודיים הם, "לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים". אבל דיני הגינות של חברה אנושית בריאה?!

שאלה טובה. ולדאבונו, יודעים אנו את התשובה. לפני כמה שנה, כשראשוני החילוניים החליטו לשנות את צביונו של העם, להפכו ל"עם ככל העמים", הייתה רמתו המוסרית של העם לצנינים בעיניהם. זהו עם "לא נורמלי": אין בו רוצחים, אין בו גזלנים, אין בו פשיעה. אחד מהם אמר שהיא מייחל ליום שבו ייאסר הרוצח היהודי הראשון. אז ידע שמטרתו הושגה, ושאיפת חייו תבוא אל סיפוקה. היכן שהוא וחבריו שוהים, וודאי נועדו למסיבה. המציאות עלתה על חלומם השחור ביותר. לפי נתוני המשטרה, מתבצע במדינת היהודים רצח בכל שתי יממות. לא כולל רצח עוברים. בכל שש שעות מתבצע שוד, ובכל שתי דקות מתרחשת עבירת רכוש.

תלמודי התורה היו לצנינים בעיניהם. החינוך התורני טרד את מנוחתם. הם הקימו את רשת "אליאנס" כדי לשפר את המצב, ואכן הגיעו לתוצאות מרשימות: המתירנות המופקרת שילחה כל רסן, האלימות שולטת בלא מצרים, סכינים ואגרופנים הפכו לאביזרים תקינים. תלמידים שבים לביתם הלומי סמים. כבר לא "עם ככל העמים", אלא ראשוניים בין שווים, משיגים במירוץ אל התהום! ואל תגידו שלא הזהרנו! לפני שלושת אלפי שנים, בעת מתן תורה, נאמר לנו: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" – משפטים הוגנים, אלמנטריים, של חברה מתוקנת, יחסי אדם לאדם, הגינות בסיסית – "לפניהם, ולא לפני עובדי כוכבים". דעו שאך ורק חיי תורה, אך ורק שמירת מצוות, רק הם הבלם והמעצור מפני פשיעה משתוללת, אלימות הרסנית, שחיתות וסיאוב וטירוף מערכת! מצוות התורה מקדשות ומזככות, מרוממות ומטהרות, אבל בראש ובראשונה מונעות הידרדרות אלי תהום! וכל הורה העומד בפרשת דרכים, שוקל לאן לשלוח את ילדו, ידוע ידע כי שתי דרכים לפניו: עלה או מדרון, פסגה או תהום. חינוך תורני – או מופקר. גדולה האחריות, והפסוק הראשון בפרשתנו הוא תמרוז האזהרה! (מעין השבוע).

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" [כא, א]. הודיעני נא את דרכך.

התורה מספרת כי משה רבינו פנה להקב"ה בבקשה "הודיעני נא את דרכך" הוא מבקש מהקב"ה שיראה לו את דרכי הנהגתו בעולם, מדוע צדיק ורע לו? מדוע הצדיק שעובד את ה' בנאמנות מתייסר בייסורים? ושאלה זו נבעה בעקבות מעשה תמוה שראה משה רבינו בהיותו בהר סיני. הוא ראה איש אחד מתקרב לנהר, הניח אותו האיש את ארנקו על הארץ, התכופף על ברכיו, שתה מעט מים, וקם והלך לו כשהארנק נשאר שם ליד הנהר. בא אדם שני לשתות מים מן הנהר, ומצא את הארנק המונח על הארץ. הוא פתח את הארנק ומצא בו המון שטרות של כסף, הגביה את עיניו לשמים והודה לבורא עולם על המציאה שהזדמנה לידו, קם והלך, כשבידו ארנק מלא ולב שמח.

בא אדם שלישי לשתות מים מן הנהר, והנה חזר בעל הארנק הראשון למקום שבו הניח את הארנק, הוא מחפש את הארנק, אך אינו מוצא אותו. והוא ניגש לאותו אדם השלישי שבא לשתות מנהר, ואמר לו: "אולי ראית ארנק מונח כאן על הארץ?", "לא ראיתי כאן ארנק" – השיב אותו האיש. "אני לא מאמין לך" – אמר בעל הארנק, "אתה גנבת לי את הארנק עם הכסף, תחזיר לי את הארנק מיד, ואם לא... אהרוג אותך!"

דו-שיח קרבי התחמם ביניהם, עד שמרוב כעס שלף בעל הארנק את חרבו מנרתיקה, והרגו. משה רבינו רואה את המעשה הזה, ומשתאה, ובקש משה מהקב"ה "הודיעני נא את דרכך", "מפני מה נהרג האדם השלישי? מה פשע ומה חטא? מדוע הוא נהרג על לא עוול בכפו בעוד שהגנב האמיתי הרוויח ארנק מלא בכסף?" משה רבינו לא מצא פתרון לשאלה זו עד שהקב"ה גילה לו סוד נפלא שאין לדון כל מקרה לגופו, אלא צריך לחבר את הדברים מתחילתם ועוד סופם. אמר לו הקב"ה למשה: "הסיפור הזה שראית הוא החלק השני של הסיפור, אם היית רואה את חלקו הראשון של הסיפור לא היית שואל את מה ששאלת. בעל הארנק גנב את הארנק עם הכסף מהאדם השני שמצא את הארנק והלך לו, וכשבא האדם השני ומצא את הארנק עם הכסף, הרי שקיבל את מה ששייך לו. והאדם השלישי שנהרג, הוא בעצמו הרג את אביו של בעל הארנק ולא ריצה את עונשו כי ברח מהזירה ולא תפשו אותו, ולכן סיבבתי את כל המעשה הזה שיבוא בנו של הנרצח ויהרוג את הרוצח שירצה את עונשו".

מה לנו להתערב בחשבונות של הקב"ה?! הלא פסוק מפורש אומר "ישראלים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" הקב"ה מנהיג את העולם ביושר ובמשפט, הכול מדודקדק, הכול מסודר להפלא. נכון, יש דברים שאנו מבינים, אך אל לנו להתבטא בלשון שאינה נקייה כלפי שמיא, כגון, "למה זה מגיע לך" וכל מיני ביטויים שאינם הולמים בעלי אמונה, "כי לא מחשבותיי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה'", בעל אמונה לעולם לא ישאל למה ה' עשה כך ולא אחרת, וכי אנחנו חכמים יותר מהקב"ה?! ומה לנו הקטנים להתערב בהנהגת ה' בעולמו! וכבר אמר הגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל בשם ה"חפץ חיים" זצ"ל, כי לבעל אמונה אין קושיות, ומי שאין לו אמונה, לא יועילו לו תירוצים...

כבר ידוע המעשה בשני צדיקים שנפגשו, אמר אחד לחברו: "אילו הקב"ה היה נותן בידי את הנהגת העולם לשעתיים בלבד, הייתי פוקד את כול העקרונות, מרפא את כול החולים, מעשיר את כול העניים, ומשמח את כול המדוכאים וכו' וכו', והייתי פועל את כול הישועות הנראות כנצרכות".

השיב השני ואמר: "אילו הנהגת העולם הייתה בידי, הייתי עושה בדיוק את מה שהקב"ה עושה, כי אם ה' עשה כך זה סימן שזה הדבר הטוב והנכון ביותר שיכול להיות..."

נבין ושכיל שכל מה שעובד על העולם בכלל ועלינו בפרט, נובע ממקור הטוב מאת הבורא ברוך הוא, ומי שמתאונן על ייסורים קלים שעוברים עליו, הרי הוא דומה לאותו אחד שזכה בזכייה הגדולה בלוטו, ובאותה שעה נשבר כדו מחרס, האם חש הוא בצער מועט של שבירת הכד בשעת השמחה הגדולה של הזכייה בלוטו?! הרי האושר שנפל בחלקו מבטל כול רגשי צער קטנים הבאים על האדם בחיי היום יום. כך אמר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שמתנת החיים היא כה גדולה עד שלעומתה כל הייסורים שבעולם אינם נחשבים למאומה. מי ייתן וזוכה להרגיש בחסד הנפלא שהקב"ה מעניק לנו – את עצם החיים... שמחתנו ואושרנו צריכים להיות לאין קץ ושיעור, וכל הקורות הבאות על האדם כאין וכאפס יחשבו לעומת הרגשת האושר של עצם החיים (דבש וחלב).

"וכי ישאל איש מעם רעהו" [כב, יג].

מעשה שהיה ביהודי בשם ציון, שפנה אל חברו אורי בימי 'בין הזמנים', ובקש לקבל את רכושו המרוח בהשאלה למשך יומים, לשם עריכת טיול משפחתי והשתטחות על קברי צדיקים בצפון. אורי נאות בראיו ומסר את המפתחות לחברו. ביום הראשון, במהלך הטיול באחת הערים, החנה ציון את הרכב על המדרכה ברחוב הומה אדם, באופן שחסם לחלוטין את המעבר להולכי הרגל. לאחר מספר רגעים חלף במקום פקח עירייה, ורשם לו דו"ח על סך 500 שקלים. בתם הטייל שבו בני המשפחה בשלום לביתם. ציון החזיר את הרכב לאורי, ספר לו על הקנס שהושת עליו, ונתן לו 500 שקלים לתשלום הקנס.

למחרת עמד אורי לשלם את הקנס, ולפתע נזכר שיש לו חבר טוב שממנה על הפקוח העירוני באותה עיר בה נרשם הקנס. הוא התקשר לחברו, ספר אודות הקנס, והלה הגיב מיד: "בתוך כמה שניות הקנס שרשום על רכבך יבטל..."

כעת אורי מסתפק: האם עלי להשיב את 500 השקלים לציון, כי למעשה הקנס בטל, או שפא זכיתי בהם לעצמי?...

תשובה

הקנס הוא למעשה חוב של השואל כלפי הרשות המקומית, בגין החנייה האסורה שבצע. במסירת הכסף לידי המשאיל, כבכחול בקש השואל שישלם בשליחותו את חוב הקנס. ולכן, אם למעשה החוב בטל, המעות נותרו ברשות השואל המשלם, כי במה זכה בהן בעל הרכב השלוח.

והרי זה דומה למה שכתב הרמ"א (חו"מ סי' קפ"ג ס"ט): מי שנתן ביד חברו 50 זהובים כדי שיפטר עם בעלי החובות שלו, והשליח הצליח להגיע עמו לפשרה שהסתכמה ב-25 זהובים בלבד, הדין הוא שיעל השליח להחזיר את 25 הזהובים הנותרים למשלח, וזאת משום שהזהובים הם של המשלח, לכן מה ששאר מהם עומד ברשות בעליהם, כי במה זכה בהם השליח.

וממילא, גם בענייננו נאמר: ציון מסר את הכסף לאורי על דעת שישלם בו את חוב הקנס, ואם למעשה אין חוב, הרי שיש להשיב את הכסף לציון.

לסכום: אורי ישיב לציון את 500 השקלים (אחת שאלתי).

"כל אלמנה ויתום לא תענון" [כב, כא].

ספר בעל המעשה: נסעתי עם חברי לשבת התאחדות וחזיק באחת הערים בצפון. סכמנו מראש עם אלמנה מבגרת שתשפיר לנו דירה לשבת, זאת מבלי שראינו את הדירה קודם לכן. הסכום היה שאנו נשלם על השעות בדירה אלף שקלים.

ובכן, הגענו לדירה ביום ששי, וחשכו עינינו. הלאות יקרא דירה?! - אין זו אלא "הרבה" מימי בית שני... מרצפות שבורות, חלונות סדוקים, טיח מקלף... אפילו מזגן לא היה שם... וענג שבת, מה יהא עליו? בזמן הקצר שנוותר לנו עד לכניסת השבת לא היה שיש לחפש מקום אחר לשבת בו, כך שלא נותרה לנו ברירה אלא להשאיר בדירת האלמנה. בו במקום החליטו החברים שהם לא ישלמו את מלוא סכום השכירות, כי המשפחה, לטענתם, הטעתה אותם לגמרי. הם ערכו אמדון באשר לסכום השכירות האמיתי שנתן לרש על שכירות הדירה הזאת לשבת אחת, ומסקנתם הייתה, ששכירות הדירה לשבת לא שנה יותר מארבע מאות שקלים... החברים סכמו ביניהם, שמיד עם צאת השבת, הם יניחו ארבע מאות ש"ח על השלחן, ויברחו...

אני ובחור נוסף לא היינו שבעי רצון מהענין. שנינו לא היינו שלמים עם ההחלטה של חברינו. אמנם יתכן בהחלט שהצדק עמו, אך הענין לא הגבר אצל מורה הוראה, וכיצד נוכל לעשות דין לעצמנו ולצער את בעלת הדירה האלמנה, שפבר אמרה לנו שאין לה אפשרות להוריד מהמחיר, כי כל פרנסתה היא מהשכרת הדירה בסופי שבוע, ואם פן איך נוכל לפגוע בה?...

אני וחברי נשבנו יחד והחלטנו שעלינו לפעל על מנת להפנע מחשש עשק האלמנה, וכמו כן למנע מצב שתהא קפידא מצד האלמנה על הבחורים או להפך... מה עשינו? - נגשנו אליה במהלך השבת ואמרנו לה: "חברינו תוהים שפא סכום השכירות גבוה מדי... על פן, ברשותכם, חשבנו להציע שתאמרו לבחורים כי החלטתם לגבות רק ארבע מאות שקלים, וכך הם יהיו מרצים. ולגבי השם מאות הנותרים - שנינו נשלם אותם מבלי ששאר חברינו ידעו על כך". האשה הסכימה, ובמוצאי שבת דרשה מהבחורים רק ארבע מאות שקלים, ואני וחברי שלמנו את הנותר, באופן שכל אחד מאתנו שלם שלושה מאות שקלים. בעלת הבית התרגשה מאוד מהמעשה שלנו. היא בקשה את שמינו ושם אמנו כדי להתפצל עלינו לזווה הגון.

אני, שהייתי את הרעיון לשלם לאלמנה את מלוא הסכום, מצאתי בסיעתא דשמיא את זווגי פעבר מספר ימים, ותוך זמן קצר התארסתי בשעה טובה ומצלחת. וחברי התארס שבועים אחרים...

חפצי אסורים - חפצי שמים חרימים

בשולח הדברים, יש לציו לדרשת חז"ל על הפסוק בישעיה: "וכבדתו [את השבת] מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר", ומכאן למדו חז"ל (שבת קי"ג): שלא יהיה דבורו של אדם בשבת כדבורו בימות החול, בהם הוא מדבר בעניני עסקיו וכיוצא בזה. ולכן, אם למשל אדם נצרך לקח מזון מחנני בשבת, אזי אסור להם לדבר על התשלום (ראה שו"ע או"ח סי' ש"ו סעי' ג', ו'). ואם פן, יש לשאל: האם היה מתר לבחורים לדבר עם האלמנה בשבת קדש על הענין הפספי ותוך הזכרת סכומי התשלום?

התשובה היא: הדבר היה מתר לאור דרשת חז"ל (שם): "ממצוא חפצך ודבר דבר" - חפצי אסורים, אבל חפצי שמים מתרים, ומכאן שמתר לעסק בעניני צדקה בשבת, וכן לחשב [בעל פה] השבונות של מצוה. ובענייננו, הואיל והזכרת סכום הדימים נועדה "לשם מצוה" - כדי למנע מחלוקת וטינה, וכדי למנע עגמת נפש מהאלמנה - ממילא היה מתר לבחורים להסדיר עמה בשבת את ענין התשלום [באופן שמים היו ממתנייני למוצאי השבת כבר היה מאחר מדי...]. [אחת שאלתי].

זכות הלימוד בעלון זה תהיה לעילוי נשמות: ר' נוריאל חזני בן מרים ועקב ז"ל, לע"נ מרת מונירה חזני בת כורשיד ז"ל, לע"נ מרת פארי בת מונירה ז"ל, לע"נ ר' עזיזולה בן שרה ז"ל, לע"נ מרת מנסורה בת כשוור ז"ל, לע"נ יוסף בן הלה ז"ל, לע"נ אליהו בן שלום ז"ל, לע"נ יצחק בן ליבה ז"ל, לע"נ ברוך בן כאזה ז"ל, לע"נ חסון בת ויקטוריה ז"ל, לע"נ טובה בת כורשיד ז"ל, לע"נ מסעוד בן פרהנג ז"ל, לע"נ אלהם בת שהנג ז"ל, לע"נ דוד בן רבקה ז"ל, לע"נ ענת בת אסתר ז"ל, לע"נ יצחק בן מרים ז"ל, לע"נ מרים בת שמה ז"ל, לע"נ אברהם בן סולטנה ז"ל, לע"נ יונה בן אסתר ז"ל, לע"נ כל כהן בת מלון ז"ל, לע"נ משה בן רינה תחיה ז"ל, לע"נ שמואל בן קדינה ז"ל, וע"נ כל נפטרי עם ישראל.